

Metamodernizm və onun təsviri incəsənətdəki təzahürü

Cavidan Zeynalov

Muğla Sıtkı Koçman Universiteti, Türkiyə
E-mail: cavidanzeynalov11@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0005-2159-2652>

Annotasiya. Məqalə XXI əsrdə meydana çıxan metamodernizm anlayışını və onun müasir təsviri incəsənətdəki təzahürlərini araşdırır. Postmodernizmin tənqidi potensialının tükənməsi fonunda formalaşan metamodernizm, modernist ideallar ilə postmodern ironiya arasında davamlı dalğalanma halı kimi xarakterizə olunur. Timoteusz Vermeulen və Robin van den Akkerin nəzəri çərçivəsinə əsaslanaraq metamodernizm səmimiyyəti şübhə ilə, ümidi ironiya ilə eyni anda birləşdirən bir “duyğu strukturu” kimi təqdim edilir. Fəlsəfi kökləri Platonun “metaksi” anlayışına gedib çıxan bu paradigma nə modernist sadələşməni, nə də postmodern nihilizmi son nöqtə kimi qəbul edir. Məqalədə metamodern estetikanın konkret təzahürləri iki istiqamətdə təhlil olunur: Mario Klingemanın GAN texnologiyası vasitəsilə yaratdığı süni intellekt əsərləri və Çinarə Soltanovanın “Eybəcər” əsəri. Marsel Düşamın “L.H.O.O.Q.” əsərindən fərqli olaraq, – o, “Mona Lisa”-ni ümumi dəyərlərin radikal tənqidi kimi təqdim etmişdi, – Çinarə Soltanova klassik irsə ehtiramını qoruyaraq qrotesk elementlər vasitəsilə yeni estetik məna qatları yaradır. Bu fərq metamodernizmin postmodern ironiyadan əsas ayrılma nöqtəsini, “ironik səmimiyyəti” əyani şəkildə nümayiş etdirir. Metamodernizm absurdluğun fərqiindən çıxış nöqtəsi kimi mənanı yenidən qurmağa yönəlmiş müasir düşüncə forması kimi dəyərləndirilir.

Açar sözlər: metamodernizm, postmodernizm, müasir incəsənət, çinarə soltanova, süni intellekt, rəngkarlıq

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 12.04.2026; qəbul edilib – 25.04.2026

Metamodernism and its manifestation in visual arts

Javidan Zeynalov

Muğla Sıtkı Koçman University, Türkiye
E-mail: cavidanzeynalov11@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0005-2159-2652>

Abstract. This article explores the concept of metamodernism, which emerged in the 21st century, and its manifestation in contemporary visual art. Metamodernism, which formed against the backdrop of the exhaustion of postmodernism's critical potential, is characterized as a state of constant oscillation between modernist ideals and postmodern irony. Drawing on the theoretical framework of Timotheus Vermeulen and Robin van den Akker, metamodernism is presented as a “Structure of Feeling” that simultaneously combines sincerity with doubt and hope with irony. This paradigm, whose philosophical roots trace back to Plato's concept of “Metaxy” accepts neither modernist naivety nor postmodern nihilism as its final destination. The article analyzes the concrete manifestations of metamodern aesthetics in two directions: Mario Klingemann's artificial intelligence works created through GAN technology, and Chinara Soltanova's work “Grotesque” (“Eybəcər”). Unlike Marcel Duchamp's “L.H.O.O.Q.” - in which he presented the Mona Lisa as a radical critique of shared values - Chinara Soltanova preserves her reverence for classical heritage while creating new layers of aesthetic meaning through grotesque elements. This distinction visibly demonstrates metamodernism's fundamental point of departure from postmodern irony: “Ironic Sincerity” Metamodernism

is evaluated as a contemporary form of thought oriented toward reconstructing meaning, departing from an awareness of absurdity.

Keywords: metamodernism, postmodernism, contemporary art, chinara soltanova, artificial intelligence, painting

Article history: received – 12.04.2026; accepted – 25.04.2026

Giriş / Introduction

XX əsrin ikinci yarısından etibarən Qərb mədəniyyətində modernizmin ideallarına yönələn tənqidi yanaşmalar postmodernizmin formalaşmasına zəmin yaratdı. Postmodernizm universal həqiqət iddialarını, “böyük narrativləri” və incəsənətin ontoloji əsaslarını sorğulayan, ironiya üzərindən işləyən bir mədəni mövqeyə çevrildi. Bu mərhələdə ideallar parçalandı, vahid məna iddiası etibarsızlaşdırıldı və mədəniyyət çoxqatlı, qeyri-sabit bir vəziyyətə daxil oldu. Lakin XXI əsrin əvvəllərində həm nəzəri diskursda, həm də incəsənət praktikasında postmodernizmin tənqidi potensialının tədricən tükəndiyi müşahidə olunmağa başladı. Davamlı dekonstruksiya strategiyaları yeni mənalar qurmaq əvəzinə, çox zaman mənasızlıq hissini dərinləşdirdi. Bu şəraitdə mədəniyyət yalnız ifşa edən deyil, eyni zamanda yenidən inanmaq, ümid etmək və mənaya doğru hərəkət etmək istəyən yeni bir həssaslıq mərhələsinə daxil oldu. Məhz bu kontekstdə ortaya çıxan metamodernizm anlayışı modernizm və postmodernizm arasında yeni münasibət formasını izah etməyə çalışan mədəni paradigma kimi ön plana çıxır.

Əsas hissə / Main part

Metamodernizm anlayışı və nəzəri əsasları

Metamodernizm termini “meta” ön sözü və modernizm anlayışının birləşməsindən yaranmışdır. Burada “meta” anlayışı yalnız ardıcılıq və ya üstələmə mənasında deyil, Platonun “metaksi” anlayışına istinadla iki zidd qütb arasında mövcud olan aralıq vəziyyəti və onun dəyişikliyi ifadə edir. “Metaksi” Platon fəlsəfəsində varlıq və yoxluq, bilik və bilinməzlik arasında yerləşən ontoloji və epistemoloji mövqeni bildirir (Platon, 2023). Metamodernizm də bu baxımdan modernizm və postmodernizm arasında sabit bir sintez deyil, bu iki mövqe arasında davamlı hərəkət və dalğalanma halıdır (Vermeulen & van den Akker, 2010)

“Metamodern” termini ilk dəfə 1975-ci ildə Məsud Zavarzadeh tərəfindən 1950-ci illərin ortalarından etibarən formalaşan Amerika ədəbiyyatını xarakterizə etmək üçün istifadə edilmişdir. Daha sonra 1999-cu ildə Moyo Okediji bu anlayışı müasir Afrika-Amerika incəsənətinə tətbiq edərək onu həm modernizmə davam, həm də postmodernizmə çağırış kimi qiymətləndirmişdir (Harris & Okediji, 1999). Lakin metamodernizmin akademik diskursda sistemli şəkildə formalaşması Timoteus Vermyolen və Robin van den Akkerin 2010-cu ildə nəşr etdirdikləri “Metamodernizm haqqında qeydlər” adlı məqalə ilə bağlıdır. Müəlliflər metamodernizmi konkret üslub və ya metod kimi deyil, daha çox bir “duyğu strukturu” kimi təsvir edirlər. Bu struktur modernizmin utopik həvəsi ilə postmodernizmin ironik skeptisizmi arasında kəfگیرvari hərəkət edən bir vəziyyəti ifadə edir. Metamodern yanaşma modernist səmimiyyətə qayıdışı mümkün sayır, lakin postmodern bilik və şübhəni də tamamilə kənara atmır. Başqa sözlə, burada sadələşmə yoxdur, lakin davamlı şübhə də son nöqtə hesab edilmir. Fəlsəfi baxımdan isə metamodernizm modernizmə yönəlmiş postmodern tənqidlərin bir qismini qəbul edir: hakim ideologiyaların ifşası, gender bərabərsizliyi məsələləri, universal həqiqət iddialarının sorğulanması bu çərçivədə aktual olaraq qalır. Bununla yanaşı, postmodern dekonstruksiya strategiyalarının çox zaman konstruktiv çıxış yolları təklif etmədiyi

vurğulanır. Metamodernizm bu səbəbdən ironiyanı tamamilə tərk etmədən onu səmimiyyət, etik məsuliyyət və mənaya yönəlmiş cəhdlə birləşdirir. Nəticədə “ironik səmimiyyət” anlayışı metamodern estetikanın əsas xüsusiyyətlərindən biri kimi formalaşır (Zavarzadeh, 1975).

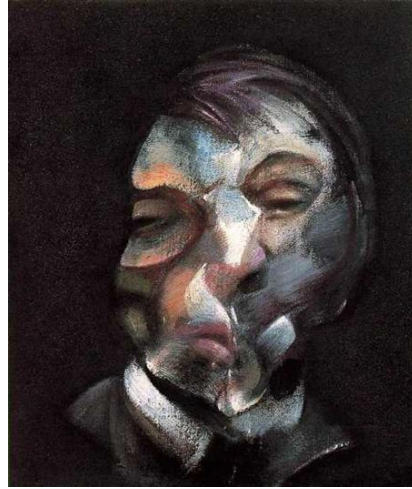
Metamodernizmin incəsənətdə təzahürü

Metamodernizm incəsənətdə vahid üslub və ya sərt formal sistem kimi deyil, daha çox estetik və emosional yanaşma kimi təzahür edir. Bu yanaşma çərçivəsində sənət əsəri eyni anda həm modernist ciddiliyi və idealist axtarışları, həm də postmodern ironiyanı və özünüdərk elementlərini özündə birləşdirə bilir. Metamodern incəsənətin əsas xüsusiyyətlərindən biri romantik hissiyyatın yenidən gündəmə gəlməsidir. Lakin burada söhbət klassik romantizmin sadələşlənəndən doğan idealizmindən deyil, itirilmiş gələcək ideyasının şüurlu şəkildə yenidən axtarılmasından gedir. Təsviri incəsənətdə metamodern tendensiyalar gündəlik və tanış vizual elementlərin yeni mənalarla yüklənməsi, adi olanın metafizik və emosional dərinlik qazanması ilə xarakterizə olunur. Bu kontekstdə dünyada metamodern estetikaya yaxın hesab edilən sənətçilər arasında Olafur Eliassonun instalyasiyalarını, Raqnar Kyartanssonun performanslarını, Piter Doyük və Key Donacinin rəngkarlıq əsərlərini qeyd etmək olar. Bununla belə bu nümunələr yaranmaqda olan metamodern tendensiyanı tam şəkildə təmsil etmir, onlar daha çox bu istiqamətin mümkün sərhədlərini göstərir (Turner, 2011).

Metamodernist yanaşmanı metaforik şəkildə Eynşteynin nisbilik nəzəriyyəsidəki zaman – məkan münasibəti ilə müqayisə etmək olar. Necə ki, bu nəzəriyyə çərçivəsində üçölçülü məkan və zamanın həddlərini aşaraq proseslərə kənardan baxmaq imkanı yaranırsa, metamodernizmdə də oxşar mövqe müşahidə olunur. Burada “meta” anlayışı yalnız zidd qütblərin əlaqələndirilməsi ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda modernist və postmodernist proseslərin fəvqünə çıxaraq onların yaratdığı absurdluğa kənardan baxmaq, onu anlamaq və şüurlu şəkildə qəbul etmək cəhdini ifadə edir. Dünya modernizmin iddia etdiyi kimi ideal deyil, lakin postmodernizmin ifşa etdiyi absurdluq da son nöqtə hesab edilmir. Metamodern mövqedə bu absurdluğun fərqi olaraq həyata yenidən ciddi və idealist münasibət qurulur. Bu yanaşmalar hazırda daha çox süni intellekt vasitəsilə yaradılan incəsənət nümunələrində müşahidə olunur. Metamodernizm estetik və fəlsəfi baxımdan modernist idealizm ilə postmodern ironiya arasında körpü rolunu da müəyyən qədər oynayır. Bu balans yaradıcılıqda eyni anda həm ümid və qırılma, həm nostalji və eksperiment, həm də səmimiyyət və şübhə elementləri ilə ifadə olunur. Bu baxımdan süni intellekt yalnız texnoloji yeniliyin göstəricisi deyil, eyni zamanda metamodern dövrün incəsənətdə konkret vizual təzahürlərindən biri kimi dəyərləndirilə bilər. Hələlik bu təsiri rəngkarlıq və ənənəvi incəsənət sahələrində tam miqyasda müşahidə etmirik, amma proses artıq başlamışdır. Süni intellektlə yaradılan əsərlərdə metamodern estetikanın ilkin təzahürlərini görmək mümkündür. Şablon xarakter daşımaya baxmayaraq, bu nümunələr həm konseptual, həm də formal baxımdan metamodern yaradıcılığın istiqamətini nümayiş etdirir. Mario Klinkemanın GAN texnologiyası vasitəsilə yaratdığı fiqurlar insan formasının deformasiya olunmuş portretlərini təqdim edir (şəkil 1). Bu deformasiyalar Fransis Bekonun şüurlu və emosional təhriflərindən fərqli olaraq alqoritmik proseslərin yan məhsulu kimi meydana çıxır (şəkil 2). Lakin metamodern prizmasından baxıldıqda bu fiqurlar eyni anda həm tanış, həm yad; həm nostaljik, həm eksperimental; həm realist, həm də abstrakt kimi oxuna bilər. İnsan gözü bu obrazlarda bir tərəfdən tanış formal kodları tanıyır, digər tərəfdən isə alışılmamış estetikaya işarə edən yeni vizual strukturlarla qarşılaşır. Məhz bu ambivalentlik süni intellektlə yaradılan əsərlərin metamodern dialoqunu formalaşdırır: keçmişin vizual kodları mənimsənilir, gələcəyə istiqamətləndirilir və yaradıcılığın yeni formaları sınaqdan keçirilir (Zeynalov, 2026).

Şəkil 1

Şəkil 2

Maraqlıdır ki, müasir Azərbaycan incəsənətində də metamodernist yanaşmalara işarə edən rəngkarlıq əsərləri mövcuddur. Bu baxımdan Çinarə Soltanovanın yaradıcılığı diqqətəlayiqdir. Xüsusilə onun “Eybəcər” adlı əsəri bu tendensiyanı aydın şəkildə nümayiş etdirir (Şəkil 3). Əsərdə Xalidə Səfərovanın gül kompozisiyası ilə təqdim olunan natürmortu dekonstruksiya edilir. Çinarə Soltanova orijinal əsərin rəng, kompozisiya və ritm kimi əsas bədii ifadə vasitələrini dəyişdirərək onu qrotesk narrativ çərçivəsində yenidən formalaşdırır. Bu yanaşma postmodern ənənə ilə müəyyən paralellik yaratsa da, mahiyyət etibarilə ondan fərqlənir. Marsel Düşamın “L.H.O.O.Q.” işində (şəkil 4) “Mona Lisa”-nı ironik şəkildə yenidən təqdim etməsi ümumi dəyərlərin radikal tənqidinə yönəlmişdisə, Çinarə Soltanovanın mövqeyi daha mürəkkəbdir. O həm klassik ustaya ehtiramını qoruyur, həm də qrotesk elementlər vasitəsilə “xaltura” xarakterli gül təsvirlərini yeni estetik kontekstdə təqdim edir. “Eybəcər” əsərində eyni anda həm tənqidi münasibət, həm də klassik irsə ehtiram hiss olunur. Xalidə Səfərovanın gül təsvirləri əsasında Çinarə Soltanova kompozisiyanın strukturunu, rəng palitrasını, eləcə də faktura, xətt və ritmin bəzi elementlərini dəyişdirərək metamodern estetikaya uyğun yeni vizual məna qatları yaradır.

Şəkil 3

Şəkil 4

Nəticə / Conclusion

Nəticə olaraq demək olar ki, metamodernizm müasir incəsənətdə ayrıca bir üslubdan çox, dövrün düşünmə və hiss etmə formasını ifadə edir. Bu yanaşma modernizmin itirdiyi ideallara kor-koranə qayıdış deyil, postmodernizmin ifşa etdiyi absurdluğun fərqiində olaraq yenidən mənaya yönəlmək cəhdidir. Metamodern düşüncə nə tam inkar edir, nə də sadələşmə şəklində inanır; o, şübhə ilə ümid arasında şüurlu bir mövqe tutur. Bu düşüncə forması əvvəlcə cəmiyyətin daxilində yaranır, gündəlik münasibətlərdə, dünyanı anlama cəhdlərində formalaşır və yalnız bundan sonra özünü incəsənətdə göstərir. Ortaya çıxan yeni baxış bucağı nə modernist dövr insanının idealist dünyagörüşünə, nə də postmodern dövrün ironik və məsafəli münasibətinə uyğundur. Bu, hər şeydən yorulmuş, hər şeyi bildiyini bilən, amma buna baxmayaraq, həyata qarşı geri çəkilməyən bir nəslin mövqeyidir. Metamodernizm bu mənada şübhəni inkar etmədən mənanı yenidən qurmağa çalışan, həyatı yenidən ciddiyyə almağı seçən dik duruşun ifadəsidir.

Ədəbiyyat / References

- Zeynalov C. (2026). Süni intellekt və incəsənət. Bakı: Optimist
- Platon. (2023). Şölen (F. Akderin, Trans.). İstanbul: Say Yayınları
- Harris M. D., & Okediji, M. (Eds.). (1999). Transatlantic dialogue: Contemporary art in and out of Africa. Chapel Hill: Ackland Art Museum, University of North Carolina
- Vermeulen T., & van den Akker R. (2010). Notes on metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*, 2(1). <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677>
- Zavarzadeh M. (1975). The apocalyptic fact and the eclipse of fiction in recent American prose narratives. *Journal of American Studies*, 9(1), 69-83
- Turner L. (2011). The metamodernist manifesto. <https://www.metamodernism.org>